

UDK 323.1 (497.5=861) "18/19"
 323.1 (497.11=862) "18/19"
 Pregledni članak
 Primljeno: 1. svibnja 2000.

Nesklad vlastitog mišljenja: Vasilije Krestić, *Genocidom do Velike Hrvatske*, Beograd 1997., str. 157

MATO ARTUKOVIĆ

Hrvatski institut za povijest, podružnica Slavonski Brod,
 Slavonski Brod, Republika Hrvatska

U članku autor analizira knjigu srpskog povjesničara Vasilija Krestića, *Genocidom do Velike Hrvatske*, koja je objavljena u Beogradu 1997. Iz Artukovićeve detaljne analize vidljivo je Krestićevo nastojanje za tendencioznim prikazivanjem povijesnih događaja o kojima piše (ponajviše hrvatsko-srpskih odnosa, odnosno hrvatske politike u drugoj polovici 19. stoljeća), a s namjerom dokazivanja svojih neutemeljenih tvrdnji. Autor članka je, osim analiziranja Krestićevih stajališta, čitatelju ponudio i mnogobrojne činjenice i argumente koji ih opovgavaju.

Poznati srpski povjesničar dr Vasilije Krestić, jedan od tvoraca i zagovornika poznatoga Memoranduma koji je bio inspiracija za rat koji je protutnjao preko Slovenije, Hrvatske, Bosne, Hercegovine i Kosova, a u svojoj posljednjoj fazi dočepao se i izvora svega zla, Srbije, vratio se knjigom pod gornjim naslovom svojoj omiljenoj temi: "genocidu Hrvata" nad Srbima.

Uz poštovanje prema dr. Krestiću kao istraživaču, moram ustvrditi da postoje neka područja i problemi u kojima se potvrđuje kako i umni ljudi znaju izreći hrpe besmislica. Ali, ovaj besmisao stajao je milijune ljudi doma, donio im preteške žrtve, odnio stotine tisuća života, sirotinjom učinio milijune ljudi bivše Jugoslavije. Sjedeći u salonima Srpske akademije, opskrbljen svim mogućim privilegijama, dr. Krestić je razvijao teorije kojima je postao najizravniji krivac za svu tu nesreću milijuna ljudi. On tvrdi da svi njegovi podaci počivaju na temeljito istraženim, znanstveno potvrđenim činjenicama. Iako mi je vrlo neugodno jer svojem profesoru moram oponirati i izreći koju krupniju na njegov račun, tvrdim da dr. Vasiliju Krestiću nedostaje i minimum intelektualnog poštenja u raspravama o hrvatsko-srpskim odnosima i tobožnjem genocidu Hrvata nad Srbima. Ali, znam da nije dovoljno nešto tvrditi, tvrdnju treba i dokazati. Budući da dr. Krestić svoje teze nije ničim potkrijepio, osim konstrukcijama do kojih je došao pabirčeći po srpskim novinama 19. st., dužan sam ja svoju tvrdnju dokazati.

Znam da se srpskom čitateljstvu knjiga dra Krestića svidjela, da je dobio aplauz kao i poslije članka objavljenoga u *Književnim novinama* 1986. Znam i to da će biti popularniji što ga hrvatska strana bude više kritizirala. Ali budući da je njegovim člankom iz 1986. počelo duševno treniranje srpskog naroda da prihvati rat koji se u krugu srpske političke elite pripremao, da je ovom knjigom proširio te misli, i priprema duševno tlo za neko novo zlo, svatko tko je imalo upućen u problematiku, morao bi o ovoj knjizi nešto reći.

Već u "Uvodnoj reči" dr. Krestić jasno određuje krivnju i krivca za sve hrvatsko-srpske sukobe: "Činjenice koje sam saopštio nepobitno dokazuju da je u osnovi svih nesporazuma između Hrvata i Srba 'hrvatsko državno i historijsko pravo'. Na temelju toga prava hrvatski političari su neprestano, od Revolucije 1848/49. godine do naših dana, nameravali da stvore veliku, etnički čistu i katoličku hrvatsku državu... Čitalac će uočiti da ideje o genocidnom uništavanju Srba, o velikoj i katolički čistoj Hrvatskoj nadživljavaju sve državne okvire, političke i društvene sisteme. Kao crvena nit, one se provlače od Ante Starčevića, Eugena Kvaternika, Mihovila Pavlinovića, Josipa Franka, Frana Supila, Stjepana Radića i Ante Pavelića do Franje Tuđmana."¹

Iako u citiranom tekstu spominje razdoblje od 1848./49. kao razdoblje u kojem se radilo na "genocidnom uništavanju Srba u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji", u kasnijem tekstu autor svoju priču proširuje na znatno ranije razdoblje, zapravo od prvog susreta Hrvata i Srba.

Svaki upućeniji istraživač zna da je 19. stoljeće "stoljeće naroda", stoljeće u kojemu su nacije u formiranju željele ostvariti svoje ideale u samostalnoj državi. Ideolozi svih naroda koristili su se pri oblikovanju nacionalno-integracijskih ideologija, čiji je krajnji cilj stvaranje države, dvama načelima: narodnim i povijesnim pravom. Kad se koje načelo više isticalo, ovisilo je o tome kada je koje načelo više koristilo. "Hrvatsko državno i historijsko pravo" nije ništa drugo nego pravo hrvatskog naroda da stvori svoj dom, svoju državu. Kao i svi ostali, i ideolozi hrvatskog naroda su isticali povijesno i narodno načelo utemeljujući na njima pravo na državu hrvatskog naroda. I Srbi su isticali i povijesno pravo i narodno načelo u borbi za stvaranje srpske države. Ali to dr. Krestić ne želi vidjeti, jer on ne uzima problem u cjelini, nego uzima iz njege fragmente koji mu se svidaju, da bi stvorio zaključke koji mu odgovaraju. Tvorac srpske političke misli, Ilija Garašanin, u svome svima već poznatom "Načertaniju" doslovce piše: da iz razmatranja opće politike "proističe čerta i temelj srpske politike, da se ona ne ograničava na sadašnje njene granice, no da teži sebi priljubiti sve narode srpske koji ju okružavaju." A na temelju kojeg načela?

"Srpska država koja je već srećno počela, no koja se rasprostirati i ojačati mora, ima svoj osnov i temelj tvrdi u carstvu srpskom 13-ga i 14-ga stoljetja i u bogatij i slavnoj srpskoj historiji. Po historiji ovoj zna se da su srpski carevi počeli bili grčkom carstvu mah otimati i skoro bi mu konac učinili te bi tako na

¹ V. KRESTIĆ, *Genocidom do Velike Hrvatske*, Beograd 1997., 5-6.

mesto propadšeg istočno-rimskog carstva srbsko-slavensko carstvo postavili i ovo naknadili. Car Dušan silni primio je već grb carstva grčkog. Dolazak Turaka prekinuo je ovu promenu i preprečio je ovaj posao za dugo vreme, no sad, pošto je sila turska slomljena i uništena tako reći, treba da počne isti ovaj duh dejstvovati, prava svoja na novo tražiti i prekinuti posao na novo nastaviti.

Ovaj temelj i ove osnove zidanja carstva srbskog valja dakle sad od razvalina i nasutina sve većma čistiti i osloboditi, na vidik izneti, i tako na ovako tverdom i stalnom istoričeskom (podcrtao M.A.) fundamentu novo zidanje opet preduzeti i nastaviti... jer ćemo onda mi Srbi pred svet izići kao pravi naslednici velikih naših otaca koji ništa novo ne čine no svoju dedovinu ponavljaju...²

Garašanin je ovim istaknuo "srpsko državno i istorijsko pravo"? Prostor nam ne dopušta da citiramo stotine i stotine članaka iz raznih srpskih novina i brošura iz Hrvatske, kojim se potvrđuje istina da su se i srpski ideolozi oslanjali i na "srpsko državno i povijesno pravo" u borbi za stvaranje srpske države. Kad se govorilo kome pripada Kosovo, Makedonija, uvijek se pozivalo na "srpsko državno i istorijsko pravo". A za pripadnost pojedinih hrvatskih zemalja Srbima, pozivalo se čak na carske privilegije, dakle i opet na povijesno pravo. Sve ovo dr. Krestić zna, ali nikada neće uzeti problem u cjelinu pa reći da su Srbi na temelju "srpskog državnog i istorijskog prava" npr. tražili Kosovo, ali će uporno za srpskim novinama 19. st. ponavljati kako je "hrvatsko državno i istorijsko pravo u osnovi nesporazuma između Hrvata i Srba". Zašto je Srbima dopušteno korištenje toga prava a Hrvatima nije, zašto je ovo pravedno "ponavljanje dedovine", a ono "genocidno uništavanje Srba", ne treba ni pitati dr. Krestića, jer on nema intelektualnog poštenja da na to odgovori.

Dr. Krestić je preuzeo stajališta iz srpskih novina 19. stoljeća kao svoje znanstvene zaključke, često ih prepisujući od riječi do riječi kao svoje. Ideju o kontinuitetu genocida našao je u tim novinama, kao i ideju o tobožnjoj katoličkoj i etnički čistoj Hrvatskoj. Meni je posebno drago da je među junake te genocidne politike svrstao i velike hrvatske naivce poput Supila i Stjepana Radića. To bi trebala biti pouka svakom Hrvatima da na mrtvački sanduk upokojene, raspadnute Jugoslavije zabije svoj čavao. Jer ako se ove dvije žrtve srpske megalomanije mogu proglasiti genocidnim, svaka pomisao Hrvata da ima svoj dom, svoju kuću i svoju državu za dr. Krestića je genocidna misao.

Dr. Krestić je izvukao jedan dokument u kojem je upravnik imanja Zagrebačke biskupije, Ambroz Kuzmić, napisao da bi bilo bolje "vsze Vlahe poklati nego ztaniti", tj. nastanjivati. Ali niti jedan od stotina dokumenata iz kojih se vidi da je Vlasima osnovno zanimanje bila pljačka hrvatske sirotinje, neće mu zapeti za oko. Navest će i prijetnje Dubrovčana Srbima 1848. citirajući pismo dubrovačkog prote Đorđa Nikolajevića vladici Jerotiju Mutibariću (str. 15.), ali mu neće pasti na pamet da citira npr. Ignjata Alojzija Brlića o položaju Hrvata u Srijemu 1848. U pismu sinu Andriji Torquatu Brliću od 23. kolo-

² Izvori velikosrpske agresije, uredio Bože ČOVIĆ, Zagreb 1991, 65-67.

voza 1848. pisao je: "Bog zna što će biti. Paroci Muravić (sad je ovdje), Gjukčić i Matizović, osudjeni su od Žitvaja na višala, ele su izmakli. Druge paroke opet Srbi progone, sad je u Srimu zlo po katolike."³

Dr. Krestić nadalje govori o teoriji hrvatskoga "političkog" ili "diplomatičkog" naroda, koja je dovodila do razlika u pogledima Hrvata i Srba, "koje su do danas ostale teško premostive". Za ove termine danas rabimo riječ "konstitutivni narod". I opet dr. Krestić ne gleda problem u cjelini. Ni Srbi u Srbiji, ni Srbi u Hrvatskoj nisu priznavali da u Srbiji postoji ijedan drugi "politički" narod osim srpskoga. Za kojim god brojem *Srbobrana*, *Vrača Pogađača*, *Srbina* ili bilo kojeg srpskog lista u Hrvatskoj posegne, čitatelj će se uvjeriti u ovo što kažem. Teorija o "hrvatskom političkom narodu" nije brisala postojanje Srba u Hrvatskoj, nego je htjela naglasiti da ni jedan drugi narod na području hrvatskih zemalja ne može tu stvoriti svoju državu i odcijepiti bilo koji dio od Hrvatske i pripojiti ga drugoj državi. A da je strah bio opravdan, da su Srbi svojatali i Srijem i Slavoniju i Dalmaciju i Liku i Banovinu i smatrali ih srpskim zemljama, možemo potvrditi tisućama citata iz srpskog tiska, knjiga, brošura i kalendara. Prema tome, niti ova teorija nije bila specifikum hrvatske politike, nego se njome koristila i srpska politika tamo gdje joj je odgovaralo. Govoriti o Srbima kao nositeljima prirodnog prava i zato suvremenih nazora, i Hrvatima kao nositeljima povijesnog prava i zato konzervativnima jest najobičnije samozavaravanje i laskanje samom sebi bez ikakva utemeljenja. Tisuće i tisuće stranice srpske provenijencije potvrđuje sasvim suprotno od onoga što dr. Krestić tvrdi. On priznaje barem to da su Srbima "priznavana sva građanska prava, ali im nije priznata nacionalnopolitička individualnost, odnosno konstitutivnost." Ovdje se javlja dvojba: Zar je moguće da se nad nekim vrši genocid, a ujedno su mu "priznavana sva građanska prava"? Konstitutivnost u Srbiji i željenim "srpskim zemljama" niti jednom narodu osim srpskom nisu priznavali ni Srbi u Srbiji ni Srbi u Hrvatskoj. Prema tome tobožnja suvremenost srpskih pogleda i konzervativnost hrvatskih, plod je mašte dr. Krestića, a nikako činjenica utemeljena na izvorima.

Kao primjer osuđenosti na genocid ugledni profesor spominje da je Srpska pravoslavna crkva redovno nazivana "grčko-nesjedinjena" i "grčko-istočna", no ne želi reći kako ti nazivi nisu bili u kompetenciji Hrvatskoga sabora, nego viših državnih instanci Monarhije. Moramo priznati da je termin "grčko-nesjedinjeni" uvredljiv, ali "grčko-istočni" za Srbe može biti uvredljiv koliko i "rimokatolik" za Hrvate.

Ako pravaši nisu priznavali Srbe kao politički narod u Hrvatskoj (a zaboravlja se istaknuti činjenica da je upravo jedna velika grana pravaša bila stožer jugoslavenske politike), zašto dr. Krestić prešućuje činjenicu da Srpska samostalna stranka u Hrvatskoj nije priznavala postojanje Hrvata. Neka uzme *Srbobran*, neka uzme kalendar *Srbobran* npr. za 1897. pa na strani 33. neka pogleda tko živi u Hrvatskoj pa će naći i Rutene, i Slovake, i Slovence, i Mađare i

³ BRLIĆ, Ignjat Alojzije, *Pisma sinu Andriji Torkvatu 1836-1855*, Knjiga II, Zagreb 1943., 26.

“druge narode”, ali Hrvate neće naći.⁴ Povjesničar sklon istinoljubivosti, morao bi uzeti u obzir obje činjenice. Ako su Hrvati svoj jezik zvali hrvatski, a službeno nije bilo tako, Srbi u Hrvatskoj su ga zvali “srpski, i nikako drugačije”.

Posebno je dr. Krestić poklonio svoje povjerenje srpskom tisku koji je napadao Mažuranića zbog školske politike. Napadali su ga svi privrženici konzervativnih stajališta o odnosu Crkve i države na području školstva. I velik dio Hrvata. Ne čudi što se prof. Krestić ne može oteti sugestiji srpskog novinstva da je “čitav školski sistem od 1874. bio u službi hrvatizacije”, jer su svi njegovi “naučni” zaključci jednaki mislima tih novina. Ako je Mažuranić, kako *Srbobran* kaže, “hijena srpskih škola”, kako to da su svi srpski zastupnici (osim jednoga) bili u njegovoj stranci? Uz to, kad bismo zatražili od dr. Krestića da čvršće potkrijepi svoje tvrdnje o hrvatizaciji uz pomoć školskog sustava od 1874. i dalje, i priloži tome brojke, ne znam kako bi tu, od srpskih novina olako preuzetu tvrdnju, i olako izbačenu tvrdnju kao plod svojih tobožnjih znanstvenih postignuća, obranio. Brojke, naime, govore potpuno protiv njega, a u ovakvim tvrdnjama brojke bi trebale biti glavni argument. Godine 1840. Srbi su činili 31,41% ukupnog stanovništva Hrvatske i Slavonije. Na kraju stoljeća, 1900. godine bilo ih je 25,52%. Hrvati su pak 1840. činili 67,01% stanovništva, a na samom kraju stoljeća 61,63%. Utjecajem školskog zakona, za koji se tvrdilo da mu je misija pohrvaćivanje Srba, postotak Hrvata se nije povećao, nego se smanjio razmjerno jednako kao i Srba. Razloge za to trebalo bi ozbiljnije istražiti od pukog prenošenja dojmova stečenih na temelju novina. I još nešto. U tradiciji je svake crkve da se bori za svakoga člana, pa su prijelazi s vjere na vjeru najosjetljiviji. No iza svih prolivenih suza i gorkih riječi izrečenih zbog ove teme, istraživača iznenadi činjenica da je ovim prelascima najviše izgubila najnapadanija, Katolička crkva, a najviše dobila “najugroženija” Pravoslavna crkva. Dok je Katolička crkva npr. od 1898. do 1905. iz godine u godinu samo gubila pripadnike, što se događalo, ali u manjoj mjeri, i grkokatolicima i Židovima, dotle je u istom tom razdoblju Pravoslavna crkva svake godine prijelazima jedina uvećavala svoje članstvo. Katolička crkva je u tom razdoblju izgubila 870 pripadnika. Pravoslavna crkva je dobila u tom razdoblju 1067 članova. Prema tome, vjerski prijelazi u tom razdoblju (koje smo u statistikama jedino našli) bili su na štetu Hrvata, pa djelomično i drugih vjera, a u korist isključivo Srba.⁵ Pa gdje su razlozi za tolike uzdisaje srpskog tiska kojemu bezgranično vjeruje dr. Krestić? Pohrvaćivanje znači brojčano jačanje Hrvata na štetu Srba, koje se može brojkama dokazati. Sjetva suza u *Srbobranovo* i *Vračevo* vrijeme davala je iste plodove koje i danas ubire dr. Krestić i predstavlja ih kao svoje “naučne” rezultate.

Kad dr. Krestić citira dr. M. Grbu “kao odličnog poznavaoa prilika u Hrvatskoj”, koji tvrdi da se negira postojanje Srba u Hrvatskoj, morao bi isto tako posegnuti za *Srbobranom*, *Vračem Pogađačem*, *Srbinom*, srpskim kalen-

⁴ “Srpstvo – statistički podaci o narodu i zemljama”, *Kalendar Srbobran za 1897.*, 33.

⁵ *Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije*, I, 1905, Zagreb 1913, 677-678.

darima, *Srpskim glasom*, *Srpskim kolom* i drugim srpskim novinama od kojih je većina usred Zagreba tako ponižavala, obezvrjeđivala, negirala postojanje Hrvata, da takvo što vjerojatno niti jedan narod u vlastitoj domovini nije doživio. Srbi u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. st. takvom su upornošću negirali pravo Hrvata na svoj dom, širili srpsku državnu ideju na području Hrvatske tako javno i otvoreno, negirali postojanje hrvatskog jezika, posrbili svu hrvatsku renesansnu i prosvjetiteljsku kulturnu baštinu od Gundulića do Relkovića, i opet poput dr. Krestića tvrdili da su izloženi genocidu od samog dolaska Srba (odnosno Vlaha) u Hrvatsku, da su sve pretvorili u ideologiju. Ako Srbi trebaju izgledati mnogobrojniji, odjednom su svi katolici štokavci Srbi; ako trebaju pokazati pred svijetom svoja kulturna i znanstvena postignuća, Gundulić, Kačić, Bošković i Relković su Srbi. A ako Hrvate predstaviti kao narod sklon "genocidu", tada su ti katolici Hrvati. Nekada se na srpskom Univerzitetu učilo da je Dubrovnik srpski (dr. Marojević). Vjerujem da se ni danas ne uči drukčije, da se to i danas tvrdi, bez obzira na to što su Srbi taj Dubrovnik razbojnički razarali. Tvrđilo se i tvrdi da su Slavonci Srbi ("samo da to oni ne znaju"), a te se Slavonce u posljednjem ratu (1991.-1996.) najviše poklalo. S istim tvrdnjama nastavit će se i dalje. Ali ista se praksa neće više ponoviti dok postoji hrvatska država. Zato je ona, i svaka misao na nju za dr. Krestića glavni grijeh Hrvata. Kad govori o nesretnom statusu srpskog jezika u Hrvatskoj, koji se službeno zvao "hrvatski ili srpski", zapravo potvrđuje da se Srbima uvijek udovoljavalo. Srbi u Hrvatskoj su tvrdili i podvlačili da "Hrvati od iskona nijesu ništa drugo nego Srbi, da hrvatskog jezika nema, a da je ovaj jezik kojim se Hrvati služe samo – srpski."⁶ Moglo bi se navesti desetke tisuća sličnih mišljenja iznesenih u novinama i brošurama srpske provenijencije, koje dr. Krestić ne želi vidjeti jer se ne uklapaju u njegove okamenjene formule o odnosima Hrvata i Srba. Intelektualno pošten znanstvenik ne bi ih, kad piše o ovoj temi, smio zatajiti. Kojem se narodu dogodilo da mu se usred njegove domovine naviješta rat "do istrage vaše ili naše". U tom poznatom srpskom programatskom članku⁷ za 20. stoljeće uništenje Hrvata je osnovna misao vodilja. Može li itko zamisliti veću slobodu od ovoga? A taj program bio je propovijedan desetljećima među Srbima u Hrvatskoj. To što su se na svoju nesreću sada latili oružja, samo je završna utakmica nakon stoljetnoga treninga.

Koliko je dr. Krestić konfuzan i proturječan u svojim zaključcima, pokazuje i ova njegova misao: "Uz sva potiskivanja, brisanja i nepriznavanja srpskog imena, srpske političke individualnosti i srpskih simbola, Srbi su, kao građani, uživali punu ravnopravnost. Ali zato što nisu bili priznavati kao 'diplomatički' narod, što su smatrani sastavnim delom hrvatskog 'političkog' naroda, bili su nezadovoljni, pa su ne samo oštro osuđivali hrvatsku politiku već su joj se, gde god su nalazili da je potrebno, otvoreno i suprotstavljali." (str. 39).

⁶ *Srbobran*, 30. 3 (11. 4.)1891., 13, "Šilo za ognjilo"

⁷ *Isto*, br. 168 i 169/1902.

Može li netko uživati "punu ravnopravnost", a da mu ime ne bude priznato? U Hrvatskoj su samo pravaši jedno vrijeme Srbe smatrali Hrvatima. Poslije je jedan dio i pravaša postao najžešći zagovornik jedinstva Hrvata i Srba, do te mjere da su Hrvatsku, sasvim nemoćnu, predali kao podložnicu balkanskom kralju. On joj je pokušao uništiti sve oznake državnosti koje je posjedovala stoljećima prije pojave ovoga balkanskog trbosjeka.

Kao što smo vidjeli, dr. Krestić voli isticati kako Srbi u Hrvatskoj nisu bili "priznavani". No, kako je već rečeno, od Mažuranićeva vremena svi Srbi zastupnici (osim jednoga) bili su stalno u stranci na vlasti. A znamo da je srpski tisak, kao i dr. Krestić, silno napadao Mažuranića radi srbožderstva. Pa kako ove dvije tako stuprotne činjenice spojiti? Za vrijeme bana Khuena svi su Srbi zastupnici u stranci na vlasti (osim jednoga koji je bio u opoziciji samo zato što mu je i taj režim bio premalo srpski), a dr. Krestić tvrdi da je baš u to vrijeme položen temelj za genocid nad Srbima.

Podsjetio bih dr. Krestića na njegov članak "Zagreb – političko središte Srba u Austro-Ugarskoj", u *Zborniku o Srbima u Hrvatskoj*, 1, Beograd 1989, 91-101. Opći zaključak toga članka mogao bi se sažeti u rečenicu: "Polako, ali sigurno, kao novo političko središte Srba u Hrvatskoj i Austro-Ugarskoj, počeo se uzdizati Zagreb",⁸ što je dokazano i konkretnim činjenicama. Srbi su baš u tom razdoblju, za koje dr. Krestić tvrdi da čini posebnu kariku u genocidnom lancu nad Srbima, stvorili pod srpskim imenom niz ustanova i društava: privrednih, kulturnih, humanitarnih, političkih, da su mogli preuzeti vodstvo srpskog naroda u cijeloj Monarhiji. Dr. Krestić donosi popis tih ustanova, koje ćemo mi još malo proširiti. Evo tih institucija samo u Zagrebu: Srpska banka, Srpsko privredno društvo Privrednik, Savez srpskih zemljoradničkih zadruga, srpska općina, Srpsko pjevačko društvo, listovi *Srbobran*, *Srpski zabavnik*, *Srpski dom*, *Srpsko kolo*, *Neven*, *Privrednik*, Srpska vjeroispovijedna škola, Srpska čitaonica, Dobrotvorna zadruga zagrebačkih Srkinja, Internat za srpsku žensku djecu, Društvo za pomaganje siromašnih Srba đaka na Sveučilištu u Zagrebu, Udruženje srpske trgovačke omladine, Srpska štamparija. Uz to je izlazilo na desetke tisuća srpskih knjiga. Neke su na najgrublji način negirale postojanje Hrvata, druge su posrbile tri četvrtine kugle zemaljske (u tom se posebno isticao "veleučeni" Sima Lukin Lazić svojim radovima, napose knjigom *Srbi u davnini*). Tim se smećem hranilo srpsko čitateljstvo desetljećima i uvjeravalo da su Srijem, Slavonija, Lika i Dalmacija srpske zemlje. U ovom prikazu nemamo vremena ni prostora citirati stotine nevjerovatnih gluposti sa stranica *Kratke povjesnice Srba* i *Srba u davnini* od Sime Lukinog Lazića, *Istorije Srpske crkve*, I-II episkopa Nikanora Ružičića, *Odlomke istorije Srba i srpskih jugoslavenskih zemalja u Turskoj i Austriji* Miloša Milojevića, člana Srpskog učenog društva (preteče Srpske akademije), koje je tu knjigu fantastičnih izmišljotina nagradilo; ili pak iz *Srpskog sveta u reči i slici* P. M. Niketića, knjige koja je izašla u nekoliko izdanja i kao "Knjiga za narod i školu"

⁸ V. KRESTIĆ, "Zagreb – političko središte Srba u Austro-Ugarskoj", *Zbornik o Srbima u Hrvatskoj*, 1, Beograd 1989., 91.

tiskana je u Kraljevsko-srpskoj državnoj štampariji te je kao takva namijenjena za školsku lektiru. Glavna joj je misija bila da srpske učenike u Srbiji pouči da su "srpske zemlje" "Kraljevina Srbija, Stara Srbija, Mačedonija, Crna Gora, Bosna, Hercegovina, Dalmacija, Istra, Hrvatska, Slavonija, Srem, Banat, Bačka i 'Srbija pod Blgarskom'". U svim tim zemljama "čisti su Srbi", uz nešto malo "Turaka, Arnauta, Cincara, Vlaha, Mađara, Nemaca, Talijana i Cigana." I *Etnografska karta srpskih zemalja izrađena na osnovu istorije, jezika, običaja i poezije*, koju su izdali 1892. srpski sveučilištarci i objavili u glasilu Ministarstva prosvete, *Prosvetnom glasniku*, posrbljuje sav prostor od Istre do Balkana. Intelktualno poštenog znanstvenika morali bi zanimati i ovakvi primjeri da bi donio mjerodavnu ocjenu o priznavanju i nepriznavanju Hrvata i Srba.

No, vratimo se radu dr. Krestića u kojem on nepobitnim činjenicama dokazuje da je Zagreb postao političko središte Srba u Austro-Ugarskoj. Proučimo li stvarni položaj Srba u Hrvatskoj od sredine 19. st. do Prvoga svjetskog rata, moramo se složiti s dr. Krestićem da je Zagreb oteo primat Novom Sadu. No, upravo je u tome problem. Taj tekst akademika Krestića, utemeljen na neoborivim činjenicama, u potpunoj je suprotnosti s knjigom istoga pisca koju ovdje predstavljamo, s tezama o srpskom narodu izvrgnutom genocidu u kontinuitetu. Onaj tko imalo zna povijest srpskog naroda u Austro-Ugarskoj, tko je bilo što pročitao što je do sada napisano o značenju Novoga Sada, Svetozara Miletića i Srpske narodne slobodoumne stranke za srpski narod u cijeloj Monarhiji, znat će i kakva se promjena morala dogoditi premještanjem srpskog političkog, ekonomskog i kulturnog središta iz Novog Sada u Zagreb. I morat će se u čudu upitati: Kako je moguće da je slavna "Srpska Atina", Novi Sad, izgubila to vodstvo i preputila ga Zagrebu i Hrvatskoj, gdje su Srbi, prema tvrdnjama akademika Krestića, koje on zastupa kao i tvrdnje iznesene u *Zborniku o Srbima u Hrvatskoj* br. 1, na svakom koraku potisnuti, izvrgnuti progonima i hrvatiziranju, obespravljani, čak i do genocida, dakle apsolutno ugroženi. Tko imalo zna o značenju Novoga Sada za Srbe u cijeloj Monarhiji, morat će se začuditi da Miletićeva baština nije prešla npr. na Mihaila Polita Desančića ili Jašu Tomića, dvije neobično snažne političke osobe, ili Liberalnu i Radikalnu stranku, nego upravo na apsolutno "ugrožene" Srbe u Hrvatskoj.

Dakle, na temelju nepobitnih činjenica može se zaključiti da je polako ali sigurno Zagreb mogao postati središte srpskog političkog, ekonomskog i kulturnog života u Austro-Ugarskoj, samo zato jer se govoreći o Hrvatskoj u drugoj polovici prošlog stoljeća pa sve do Prvoga svjetskog rata, ne može govoriti ni o kakvom hrvatiziranju Srba, niti o bilo kakvom potisnutom, ugroženom narodu, narodu nad kojim se provodi genocid, nego je riječ o narodu u usponu, narodu kojemu se ničim ne ugrožava narodno biće i koji je baš na temelju te slobode stvorio sve svoje najvažnije ustanove koje je i akademik Krestić naveo. Ukratko, riječ je o narodu čiji je položaj bio toliko povoljan da je mogao preuzeti sudbinu i vodstvo cijeloga srpskog naroda u Austro-Ugarskoj u svoje ruke iz ruku do tada apsolutno nedodirljivih nacionalnih vođa u Južnoj Ugarskoj. Zato se nameće pitanje bi li tako nešto mogao srpski narod u Hrvatskoj u

sredini koju su i tada pojedini srpski krugovi optuživali u svojim novinama, i brošurama, i knjigama, i kalendarima za neprijateljske nagone prema Srbima od prvoga njihovog kontakta s Hrvatima u 16. stoljeću, kako to tvrdi i akademik Krestić u ovoj knjizi. Potvrđan odgovor bio bi više nego neodrživ. Srpski narod u Hrvatskoj je tako krupnu ulogu vodstva Srba u Monarhiji mogao preuzeti od Srba u Ugarskoj samo zato što taj narod, ni kao cjelina, a ni pojedinac kao dio tog naroda, nije bio ni u čemu diskriminiran, potisnut, proganjan. Sve što je stvorio, stvorio je upravo kao srpski narod i nazvao srpskim imenom. Osim onog mnoštva srpskih ustanova u Zagrebu, stvorio je 56 novčanih ustanova, na desetke pjevačkih i humanitarnih društava i to sve pod srpskim imenom, čiji su statuti bili pisani ćirilicom i ekavicom. Ako bismo prihvatili tvrdnju kako je srpski narod izložen genocidu samo na temelju toga što novine hrvatske opozicije ove ili one stranke u ljutnji dobace, ili po tome što Srbe u Hrvatskoj neki ne smatraju "političkim narodom", ali im ničim ne osporavaju narodni identitet, ili što ih drugi smatraju Hrvatima na temelju načela da jezik a ne vjera određuje naciju, onda se jednako tako mora reći da politički predstavnici Srba u Hrvatskoj nisu priznavali postojanje Hrvata ni u Hrvatskoj ni izvan nje.

Kao što rekoh, čovjeka posebno veseli da su u srboždersko društvo dospjeli i takvi ljudi kao što su Stjepan Radić i Frano Supilo, jer su negdje nešto "napisali". Dr. Krestiću nije važan ukupni život ove dvojice iskrenih privrženika uzajamnosti Hrvata i Srba, već samo dvije "riječi" koje su napisali (str. 38.). To bi trebala biti pouka svakom Hrvat.

Zašto je važna borba oko "političkog naroda"? Kad je postala samostalna država, Srbija je sve muslimane protjerala. Zašto? Jer je htjela biti etnički čista. Dok Kosovo nije bilo u sklopu Srbije, *Srbobran* i svi srpski listovi u Hrvatskoj su osporavali Albancima bilo kakvo pravo (o samostalnosti da i ne govorimo) da budu "politički narod" u Srbiji. Pitanje "političkog naroda" pitanje je suvereniteta. Biti "politički narod" značilo je biti nositelj državnosti i prava da se stvori vlastita država na tom teritoriju, te odricanje svakog prava da taj teritorij odvoji i pripoji drugom narodu. Srbi su toliko puta ponovili da je Srijem srpski, da je Slavonija srpska, Hrvatska, Dalmacija, Bosna i Hercegovina, da je sve to srpsko i mora pripasti Srbiji. Priznati ih političkim narodom značilo bi priznati im pravo da sve to i ostvare. Pa koji im to narod, ako ne želi izvršiti samoubojstvo, može priznati? Nije li "republika srpska krajina" u praksi pokazala što znači to pravo? To je stoljetna borba Srba za državu u državi i proširenje Srbije. Taj su rat Srbi sada započeli, smatrajući da je najpogodniji trenutak, jer Hrvati nisu imali oružje da se brane. Srbi su imali sve oružje u rukama, a njihovi veliki voždovi spremni da ga upotrijebe. Na žalost došlo je do rata, za koji je i dr. Krestić stekao velike zasluge jer su njegovi članci bili duševni trening srpskog naroda da taj rat prihvati. Deseci tisuća hrvatskih mladića platili su životom mržnju dr. Krestića, ali i deseci tisuća srpskih mladića također, što jednako žalimo.

Nadasve je cinična tvrdnja dr. Krestića da su i hrvatski komunisti radili na hrvatizaciji Srba (str. 43.) (tipičan primjer u povijesti često prokušanoga srpskog služenja, isisavanja i odbacivanja vlasti) kad znamo da su baš Srbi u Hrvatskoj bili srođeni s Partijom, da rijetko koji nije bio njezin doušnik. Tko je čuvao oružjem Jugoslaviju i tzv. bratstvo i jedinstvo, koje sada dr. Krestić izvrgava ruglu? Ipak nešto i mi pamtimo, ako je dr. Krestić sve tako naglo zaboravio.

Ne znamo zašto treba izmišljati da su narodnjaci u Hrvatskoj svakakvim imenima htjeli nazvati jezik (str. 49. i 50.) samo da izbjegnju srpsko ime, kada postoje izvori od popisa stanovništva do tisuća i tisuća statističkih vrela u kojem se jezik zvao "hrvatski ili srpski". Pa zar je moguće da se dr. Krestić usuđuje misliti da ni jednu njegovu tvrdnju iznesenu u ovoj knjizi baš nitko od čitatelja u Srbiji neće kritički razmotriti? Zar je moguće da toliko omalovažava svoje srpsko čitateljstvo?

Kao i sve srpsko novinstvo 19. st. i dr. Krestić govori o "masovnom zatvaranju Srba" u Hrvatskoj za vrijeme ustanka u Bosni i Hercegovini. Bilo bi dobro da nam se i brojkama dokaže ta "masovnost", a ne samo ponavlja poput kakve poštapalice s koljena na koljeno.

Gotovo mi je neugodno, ali moram čitatelja upozoriti da citati dr. Krestića uvijek zaslužuju provjeru. Vjerojatno je one koji hoće nešto od povijesti naučiti, razveselilo što je i Supilo uvršten u genocidno kolo, koje se igra od Narodne stranke do hadezeovaca. Da bi dokazao Supilovu "genocidnost", dr. Krestić se poziva na jedan citat iz Supilove knjige *Politika u Hrvatskoj*. Ali on tu Supilove misli prekraja po svojoj volji, izbacuje što mu ne odgovara, ostavlja što mu odgovara, namješta kako mu odgovara i tako krivotvoreći ono što je Supilo napisao, konstruira svoju tvrdnju. Citat će biti podugačak, jer čitatelja moramo izvijestiti o metodi dr. Krestića o osnovnom elementu povjesničarskog obrta. On piše: "Ugledni hrvatski političar Frano Supilo je, poput Kvaternika i Starčevića, smatrao da se pitanje Srba u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji (dr. Krestić voli ovako cjepkati Hrvatsku) može i mora rešiti, ako nema drugog načina, njihovim fizičkim uništavanjem. U vezi s tim je napisao da Hrvati, ako žele da emancipuju Hrvatsku od Srba, moraju najprvo da se svih sredstava (pa i najgorih: u politici je koješta dopušteno) late, da toga najpogibelnijeg, jer domaćeg i istojezičnog, narodnog protivnika bilo kako ili apsorbiraju, ili ga inače unište (ist. V. K.). Od ove potrebe, do proklamacije 'nema Srba!' sa svim ovim posljedicama, koje ona sobom nosi, nije nego jedan korak."⁹

Međutim, Supilova misao je potpuno drukčija i kontekst je sasvim drukčiji nego što ga dr. Krestić podmeće čitatelju. Supilo zapravo brani tu svoju tezu da su Hrvati i Srbi jedan narod. Jer: "Ako su Srbi i Hrvati dva naroda, onda neka se nitko ne čudi, da se Srbi protivne sjedinjenju Dalmacije sa Hrvatskom i svakoj pomisli sjedinjenja Bosne. Neka se nitko ne čudi, ako Srbi sva sredstva (koja bi se inače infamnim, izdajničkim, lopovskim smatrala) upotrebe, da

⁹ V. KRESTIĆ, *Genocidom do Velike Hrvatske*, Beograd 1997, 78.; citat prema F. SUPILO, *Politika u Hrvatskoj*, Zagreb 1953., 124., 125.

svaku takvu formaciju i kristalizaciju već u začetku, sve jedno kao što bi to, u svom interesu učinio makar koji drugi narod, pa bio srodan ili ne. I čim je Hrvatska slabija, rastrganija, čim manje atraktivne snage posjeduje, tim je za posebni srpski narod u njenim krajevima ipak sigurnije, da ga hrvatski narod nadjačati neće, a od inojezičnog će se već bolje čuvati. I obratno, ako su Hrvati i Srbi dva naroda, onda Hrvati, ako hoće da emancipiraju tu Hrvatsku, moraju najprvo da se svih sredstava... late..."¹⁰ Dalje slijedi citat dr. Krestića. Je li time Supilo rekao kako nad Srbima treba počinuti genocid, kako to dr. Krestić sugerira? Nije. Supilo je samo rekao koje mogućnosti ostaju Srbima i Hrvatima ako ne shvate da su jedan narod.

Kad govori o zločinima ustaša nad Srbima, dr. Krestić preskače cijelo jedno razdoblje koje bi razjasnilo zašto je do njih došlo. Budući da i kronologija nešto znači, on zato preuzima od srpskog tiska misao o kontinuitetu genocida nad Srbima. Nećemo ni za što umanjiti srpske žrtve u Drugom svjetskom ratu, ali ne želimo radi nečije bolesne želje da bude velik, pa kad ne može drukčije, onda želi biti velik u patnji, nećemo više trpjeti ustostročavanje srpskih žrtava u Drugom svjetskom ratu. Pogibeljomanija je najustrajniji mit kojim se Srbi žele pokazati kao veliki narod. To je kosovski mit opjevan u srpskim junačkim narodnim pjesmama kroz stoljeća, a sada obrađen i u srpskoj junačkoj narodnoj prozi dr. Krestića, dr. Bulajića i drugih.

S čime možemo usporediti cinizam i mržnju dr. Krestića kad tvrdi, pozivajući se na Khuenova velikog župana dr. de Kajganu Peru Gavranica: "Čim su Hrvati dobili nezavisnu državicu i čim je Tuđman postao predsjednik, krvavi rat, koji je isplanirao još pre no što je postao šef države, bio je izvestan, utoliko pre što Hrvati ne samo da nisu imali razloga od bilo koga da se boje (istaknuo M.A.) već su na suroví obračun, na koji su se u svakom pogledu dugo pripremali, sa raznih strana iz inostranstva bili i podstrekivani." (str. 87.) Čime su to Hrvati mogli planirati rat? Golim rukama i pokojom lovačkom puškom. Pištolj je npr. u Brodu rijetko tko imao, jer ih je u ovom gradu dijelio Srbin-četnik Stevan Surla, u gradu u kojem je 86% Hrvata i tek 6% Srba. Policija i vojska bili su u srpskim rukama i u najčišćim hrvatskim mjestima. Akademik Krestić tvrdi da Hrvati "nisu imali razloga od bilo koga da se boje". Pa tko je to tako miroljubiv razrušio tolike gradove i iskorijenio tolika sela? Neću davati ime ovakvom mentalnom stanju. Hrvatski jezik ima za to mnoštvo izraza pa on može izabrati koji hoće, da ne ispadne da sam pristran. Reći ću samo ono što i akademik Krestić zna: posvuda gdje je došla srpsko-komunistička soldateska, istrijebila je sve do korijena. Ne vjerujem da ga savjest peče, iako je sam pridonio tom genocidu nad svim nesrpskim narodima. No, jedno znam: dok je hrvatske države, koju dr. Krestić toliko mrzi, Srbi neće imati više prilika da počine zla koja su počinili, pa ako ih vodili i veći luđaci od sadašnjeg vožda.

Čitatelja ne može impresionirati nekom težinom misli ni ulomak o tobožnjoj proaustrijskoj politici Hrvata i antiaustrijskoj politici Srba. Dr Krestić vidi

¹⁰ F. SUPILO, n. dj, 124.

da se ta politika u Hrvata provodila od 16. stoljeća. A zašto ne vidjeti i 17. st. i zator Zrinskih i Frankopana! Zašto ne vidjeti djelo Ante Starčevića koji je najotvorenije naviještao propast Austrije? Zašto ne vidjeti austrijske agente i u Strossmayerovu dvoru i po kućama mnogih uglednih Hrvata? Zašto konačno ne priznati činjenicu da Frankova stranka nikada nije došla na vlast, ako je toliko mažena i pažena od Beča? Nije li Srbija desetljećima za vrijeme Obrenovića bila okrenuta Austriji? Strossmayer se veselio njezinom porazu protiv Bugarske, jer je to bio poraz austrijske politike.

I pitanje pripadnosti Bosne i Hercegovine moglo bi se više racionalizirati. Nije li malo čudno da Srbi u Hrvatskoj, kao stanovnici Hrvatske, žele da se Bosna i Hercegovina pripoji Srbiji, dakle drugoj zemlji, a ne njihovoj domovini? Nije li onda sasvim opravdana ljutnja Hrvata na to? Osim toga ni sve hrvatske stranke nisu u svim vremenima jednako gledale na taj problem. U Khuenovo vrijeme npr. Narodna stranka nije ničim pokazivala interes za Bosnu i Hercegovinu. Pa ni u vrijeme raslojavanja hrvatskih stranaka u 20. st. nisu sve jednako o tome sudile. Dr. Krestić te činjenice uopće ne uzima u obzir. Osim toga, bilo je i srpskih stranaka i vlada, koje su htjele da Srbija bude most za Drang nach Osten Monarhije.

U nabranjanju razloga za sukobe Hrvata i Srba (kompleks Hrvata što Srbi imaju dvije države, varanje Srba od strane Hrvata u mnogim političkim prilikama, neznanje i nemogućnost Hrvata da konkuriraju Srbima na gospodarskom području, stajalište Hrvata prema Jugoslaviji), dr. Krestić je zaboravio jedan i to najvažniji. srpsko prisvajanje svih hrvatskih zemalja. To je najvažniji razlog sukoba Hrvata i Srba od druge polovice 19. st. do 1995. Za drugu polovicu 19. st. ta se činjenica može dokazati desecima tisuća stranica srpske provenijencije. Da je dr. Krestić uzeo npr. *Vrača Pogađača* ili *Srbobran* ili kalendar *Srbobran* i analizirao ih pošteno i intelektualno, ne bi mogao ne vidjeti u čemu je bit sukoba Hrvata i Srba. To je različita državotvorna koncepcija u kojoj Srbi protežu pravo Srbije na sve hrvatske zemlje. Nisu Hrvati razbili ni prvu ni drugu Jugoslaviju, već velikosrpski ekspanzionizam, koji ni jedan kulturni narod, koji drži do sebe, ne bi mogao trpjeti. U zajedničkoj državi Srbi su odmah srušili glavni atribut hrvatske državnosti, Hrvatski državni sabor, a njihov kralj si je uzeo pravo, koje nije poznato u civiliziranom svijetu, da on sam proglašava nastanak države. Srbi, koji se hvale da su demokrati, morali su shvatiti da ovu sprdnju, koju je izveo njihov kralj, Hrvati, svjesni svojih demokratskih tradicija, neće trpjeti.

Dr. Krestić se ne ustručava krivotvoriti ni neke opće poznate parole, samo ako mu to koristi. Tako i onu neukusnu pravašku parolu "udri, udri in der Stadt, Slavosrbom štrik za vrat", pretvara u "udri, udri in der štat Srbom štrik za vrat" (str.107), jer mu krivotvorina služi u obrani njegovih teza o genocidnosti. Riječ "Slavosrbom" mijenja hotimično u "Srbom", jer zna da su "Slavosrbima" pravaši zvali svoje hrvatske političke protivnike. Tako su najveći "Slavosrbi" bili Strossmayer, Mažuranić, Rački. On izmišlja izreku "Srbom sjekirom za vrat"; pa ni "Srbe o vrbe" nije hrvatski izum nego slovenski.

Vrijedni profesor uvijek prešućuje bilo kakvu nepravdu koju su Srbi učinili bilo kome, posebno Hrvatima. Kad pak ne može nikako izbjeći to priznati, onda je umanjuje, s dvije – tri riječi prelazi preko nje. Tako se čini da gotovo nije ni bilo razloga za protusrpske demonstracije u rujnu 1902. Spominje doduše članak u *Srbobranu* i kaže da je bio napisan “u duhu prenatraglašenih nacionalnopolitičkih srpskih shvatanja” (str. 113), ali uopće ne objašnjava sadržaj toga programskog članka. *Srbobran* je time postavio program Srba za 20. st.: smrt hrvatskog naroda u tom stoljeću, kao temeljnu misao toga programa.

Dr. Krestić u svemu neograničeno daje povjerenje hrvatskom renegatu Ivanu Ribaru, koji je tobože znao da su Frank i Rauch sklopili sporazum koji je, u slučaju rata sa Srbijom povod za aneksiju Bosne i Hercegovine, “glasio da se izvrši pokolj i iseljavanje svih Srba iz Hrvatske.” (str. 119., 120.). Dr. Ivan Ribar jedan je od onih Hrvata, koji su Hrvatsku potpuno nemoćnu doveli balkanskom kralju pod noge i njegova sjećanja teško da mogu dobiti povjerenje ozbiljnijeg istraživača. Novak, Ribar, Potočnjak i slični Hrvati su žalosna pojava u hrvatskoj politici, sramota hrvatskog naroda.

Na kraju ovoga poglavlja svoje pogibeljomanije dr. Krestić zaključuje: “Dugotrajno nastajanje genocidne ideje u određenim sredinama hrvatskog društva, koje je, kako svedoči dr Ribar, imalo prilično široku bazu, duboko je ukorenilo tu ideju u svest mnogih generacija. Fenomeni nastali dugim trajanjem po pravilu sporo nestaju i uporno istrajavaju.” (str. 122.) Dr. Krestić jasno ovim optužuje cijeli hrvatski narod, iako bi se možda i danas potrudio to demantirati kao 1986. Ali, samo isticanje tobožnjeg kontinuiteta genocidnih misli i djela, optužba je cijeloga naroda, koji kroz stoljeća nije sposoban stvoriti kadar u politici, koji nije sklon genocidu. Prof. Krestić uporno hoće dokazati kako je “ideja o genocidu sazrela u okvirima Austro-Ugarske”, samo zato da oslobodi krivnje one bezumne srpske političare između dvaju svjetskih ratova, i balkanskog kralja trbošjeka, koji su pravi tvorci ustaške stranke.

Kad se uhvatio opisivanja velikohrvatskih ambicija, kojih su se Hrvati hvala Bogu oslobodili još u prošlom stoljeću (“alpinski Hrvati”, “Bijela Hrvatska”, “Karantanska Hrvatska”, “Crvena Hrvatska” itd.), u tako delikatnim problemima od nepristrana povjesničara bilo bi poželjno da se uhvati i opisivanja velikosrpskih ambicija, kako bi se cijeli problem mogao realnije predstaviti. Ali, to od dr. Krestića uzalud tražimo. Ovdje smo već spomenuli neka djela, ali dobro bi bilo da ih čitatelju i ponovimo. U *Kratkoj povjesnici Srba* Sima Lukin Lazić opisuje tek “mrveljak” iz povijesti Srba. Prema njemu prakolijevka Srba bila je Indija, i tu su Srbi stvorili “u nezapamćena vremena, na desetak hiljada godina prije Hrista” svoju prvu državu koja se dijelila na Sarbarsku i Panovsku Srbiju. Ali, glad, ratovi i velika brojnost natjerali su Srbe na seobu, pa je jedan dio došao u Mezopotamiju i tu osnovao “Novu Sarbarsku”. Drugi dio je naselio Rusiju, a oni iz Mezopotamije Malu Aziju i sjevernu Afriku. Oni iz Rusije “razasuše se” po Europi, pa su naselili poljske, češke i njemačke zemlje, gdje su osnovali “Veliku Srbiju” pa “Panovsku Srbiju” u austrijskim, slovenskim, ugarskim i hrvatskim zemljama. Srbi su se naselili u Italiji i Špa-

njolskoj. Rimski carevi "kao car Trajan, Adrijan i dr" su Srbi. Pod vodstvom svog velikog vođe Totila, Srbi su srušili Zapadnorimsko Carstvo, ali su ih tadašnji izvori zvali "Vandalii". Srbi su "u najdavnije doba" imali pismo, stvorili kulturu "iz koje drugi narodi na jagmu pozajmljivaše". Srbi su zadužili cijeli svijet svojim izumima: plugom, čekićem, ralom, srpom, motikom, kosom, kotačem.¹¹

Smatrajući da je u *Kratkoj povjesnici* "dušmanski brisao i nemilosrdno skraćivao, izostavljao i prećutao množestvo divnih crtica iz prošlosti Srbino-ve", Lazić je sve dopunio knjigom *Srbi u davnini* (Zagreb, 1894). Tu je ponovio svoje tvrdnje o Srbima kao "najvelikomoćnijem, najčuvanijem, najznamenitijem i najmnogobrojnijem narodu", kojemu bi se, prema nekim interpretacijama u Lazićevoj knjizi "sav svijet morao pokoriti."¹² Iako je žestoko zagovarao antisemitizam kao i sve srpske tzv. liberalne stranke, Lazić je ipak jednu čast priskrbio Srbima: Isus Krist je Srbin!¹³

Miloš Milojević, član Srpskog učenog društva, preteče SANU, piše da kulturna povijest Srba traje najmanje 10 000 godina, da su Srbi ratovali pod Trojom, rimski carevi su im plaćali danak, Cezar se sa Srbima žestoko borio u Hispaniji i Galiji. Srbi su naselili sve zemlje od Kine i Rusije do svih europskih zemalja, i naravno nesretni Balkan.¹⁴ Ovaj učeni akademik pisao je još stotine takvih izmišljotina koje je nagradilo Srpsko učeno društvo kao veliki doprinos srpske historiografije. Uzalud se i S. Stanojević protivio Lazićevim djelima, nazivajući ga lakrdijašem, šarlatanom, nezalicom i drskim bukačem. "Ovakvo pisanje sramoti nas pred stranim svetom, srpskoj istoriji i nauci ne koristi ništa, a na narod direktno utiče štetno time, što ga navodi na uobraženje i stvara mu lažne ideale."¹⁵ Uzalud se, kažem, protivio, jer je naklada od 6000 primjeraka *Srba u davnini* prodana, prema Lazićevim riječima, za dva mjeseca. I još ovo: njegova se djela u srpskim krugovima i danas objavljuju u pretilku.

Ili, uzmimo primjer Petra Niketića, koji je napisao knjigu *Srpski svet u reči i slici*, koja je doživjela nekoliko izdanja. Nakana autora je bila da knjiga kao školska lektira "male Srpčiče provede kroz srpske zemlje". Mladež je trebala najprije upoznati te zemlje da bi se tako stvorio uvjet za njihovo ujedinjenje. Tako je Niketić već u sadržaju jasan. Kad govori "Gde je šta", predstavlja u sadržaju srpske zemlje: Kraljevina Srbija, Austro-Ugarska Srbija, Turska Srbija, Crna Gora. U "Austro-Ugarsku Srbiju" ubraja Banat, Bačku, Srijem, Slavoniju, Hrvatsku, Dalmaciju te Bosnu i Hercegovinu. U "Tursku Srbiju" spadaju Makedonija, "Stara Srbija" i Tesalija.¹⁶ U "trećem popravljenom i do-

¹¹ S. L. LAZIĆ, "Kratka povjesnica Srba", *Kalendar Srbobran za 1894.*, Zagreb 1893., 68-84.

¹² ISTI, *Srbi u davnini*, Zagreb 1894., 78.

¹³ Isto, 118.-119.

¹⁴ M. MILOJEVIĆ, *Odlomci istorije Srba i srpskih-jugoslavenskih zemalja u Turskoj i Austriji*, Beograd 1872.

¹⁵ Stražilovo, 2.1.1894., I, Književne beleške

¹⁶ P. NIKETIĆ, *Srpski svet*, Beograd 1882, 57-59, 88.

punjenom izdaju” iz 1890. piše: “Srpski narod danas živi u ovim zemljama: u Kraljevini Srbiji, u Staroj Srbiji, u Mačedoniji, u Crnoj Gori, u Bosni i Hercegovini, u Dalmaciji, u Istri, u Hrvatskoj, u Slavoniji, u Sremu, u Bačkoj, u Banatu, u Srbiji pod Bugarskom. Zato se sve ove zemlje zovu srpske zemlje (istaknuo P.N.), a narod u njima srpski narod ili svet.” U srpskim zemljama živi oko 11 milijuna stanovnika, od kojih su “osam i po miliona čisti Srbi”, a ostalo su: Turci, Arnauti, Cincari, Vlasi, Mađari, Nijemci, Talijani i Cigani. Postoje neka “predelna imena” no jezik je isti, pa “svi treba da se zovu i jednim narodnim imenom: Srbini”. Hrvatsku je u 7. st. naselilo “srpsko pleme Hrvati”. Stanovnici se zovu “svojim predelnim imenom Hrvati, a govore čistim srpskim jezikom.”¹⁷ Knjigu episkopa Nikanora Ružičića neću ni citirati kako se čitatelji ne bi zgrozili. Ali bih rado zapitao: Zašto dr. Krestić malo ne uzme u ruke i ove izvore, pa ne vidi što je to velikosrpsvo i je li ono proizvod “genocidne” politike “genocidnih Hrvata”? Dr. Krestiću je grijeh, i to težak, ako neke novine proširuju hrvatske granice, a kad to u Srbiji čine školski udžbenici ili Ministarstvo prosvjete, to mu se ne čini vrijednim pažnje.

Dr. Krestić stalno voli isticati kako su Srbi u sporovima s Hrvatima isticali “savremenije – prirodno i etničko pravo” na temelju kojega su tražili npr. Srijem. Hrvati su tome suprotstavljali “vremenu manje shodno, u feudalnom društvu nastalo – istorijsko pravo.” (str. 132.) To su besmislene pohvale samome sebi. Vidjeli smo na temelju kojeg prava je Garašanin gradio budućnost Srbije. Na temelju kojega prava Srbi traže Kosovo?

Posebno su smiješne konstrukcije o velikohrvatskim planovima u vrijeme komunizma. Pa ta hrvatska komunistička partija nije htjela ni pogledati preko Save, a svakoga tko bi se to usudio, nemilosrdno je desetljećima progonila. Nećemo gledati na tipkarske pogreške gdje se na str. 136. citira *Dom* od 4. travnja 1901. br. 7, str. 101, a trebala bi biti str. 116, nego ćemo radije upitati zašto bi bio grijeh što su Hrvati tražili Bosnu i Hercegovinu, a nije grijeh što su Srbi tražili za Srbiju Bosnu i Hercegovinu? Zar nije već izgled Hrvatske pokazatelj da je Bosna i Hercegovina hrvatska zemlja? Hrvatska je trokut bez jedne stranice, one na Drini. Ima i povijesnih i narodnosnih razloga da se Bosna ubroji u hrvatske zemlje, iako ima sličnih razloga da se ubroji i u srpske zemlje. Isključivosti u tom pitanju bilo je s obje strane, ali dr. Krestić u grijeh upisuje samo Hrvatima svojatanje ovih zemalja. A što je Bosna i Hercegovina i što želi biti, pokazao je jasno ovaj rat. Dr. Krestić čak i Miroslava Krležu ocjenjuje kao hrvatskog megalomana. A na koji način prikazati Hrvatsku, a da se ne prikaže cijeli prostor do Drine, kao što je i prikazano u 4. knjizi Enciklopedije? “Samo naivni i stupidni, ili, možda, korumpirani i politički ljigavi srpski članovi redakcije Enciklopedije Jugoslavije, mogli su progutati ovu bezočnu hrvatsku geomaniju prema Bosni i Hercegovini”, ljuti se dr. Krestić.

Na kraju ove knjižice vidimo kako njezin autor savjetuje Srbe da se čuvaju da ih Hrvati ne obmanu opet “nekim novim ilirizmom, jugoslavizmom,

¹⁷ ISTI, *Srpski svet u reči i slici*, Knjiga za narod i školu, Beograd 1890., 5. 169.

bratstvom i jedinstvom, ili zajedništvom” (str. 144.). Čudan strah na koji bismo odgovorili pitanjem: Tko je to tenkovima branio ove “tekovine” i tko je tjerao Hrvate “iz Jugoslavije”, jer je to srpska zemlja. Mi se iskreno nadamo da će hrvatski narod ubuduće u korijenu satrti svako jugoslavinstvo u svojoj sredini i tako ispuniti ovu želju dr. Krestića. Hrvati imaju svoj dom, svoju državu i na nju imaju pravo i toga se neće nikome za volju i ljubav nikada više odreći. Svaki pokušaj obnavljanja Hrvatsko-srpske koalicije bit će u zametku ugušen. Ali to ne znači da Hrvati i Srbi ne mogu živjeti kao prijatelji osviješćeni zajedničkom patnjom. No to podrazumijeva i pretpostavku da Srbi prozru i ovakve pamflete poput ovoga dr. Krestića, koji im nije korisno duhovno štivo.

Dr. Krestić završava sramotnim žalopojkama o miniranju i spaljivanju srpskih kuća, o uskraćivanju domovnica, otpuštanju s posla, ubijanju i prisiljavanju na iseljavanje, kao da ne znamo da su genocid najprije počinili Srbi, da su pobili, iskorijenili do korijena sve što god su osvojili, da su porušili sva osvojena hrvatska sela i gradove. Da su im glavne žrtve bili seljaci, taj mirni, radni temelj naroda što pokazuje genocidni karakter rata koji su nametnuli. Njihovi dječarci poklali su bake i djedove od 90 godina, koji su ih “odnjegovali kao i svoje unuke i djecu”, kako su mi pričali preživjeli. Mi se unaprijed radujemo da će se ostvariti želja dr. Krestića, da će Srbi shvatiti “gde se kriju uzroci zala” i tako izbjeci opasnost “da ponovo, nesmotreno i neodgovorno, ulete u neku novu državnu zajednicu sa Hrvatima.” Jer nama te zajednice ne treba, iako se, ako se pažljivije pročita što dr. Krestić piše, vidi da se on ne odriče te zajednice i da joj se nada. Ali, “nada je obmana roda ljudskoga.”

I na samom kraju: dr. Krestić piše kako je ideja o genocidu nad Srbima u Hrvatskoj “rođena u dalekoj prošlosti, razvijana stolicima, sve do naših dana”, i pri tom će možda opet ustvrditi da ne okrivljuje cijeli narod nego vlasti, grupe, staleže. Nama je to danas svejedno. Ali, ako hrvatski narod “stoljećima” nije kadar na vlast dovesti nekoga tko nije genocidan, onda je on ono tlo iz kojega neprestano niče samo genocidna banda, onda je on sam genocidan. Ili će možda akademik Krestić naći drugo objašnjenje?

Da zaključimo. Bitna pogreška u pristupu dr. Krestića problemu o kojem piše jest u tome što je tezu dokazivao iz konteksta istrgnutim citatima, što je rabio samo one izvore koji njemu odgovaraju, a niti jednom nije upotrijebio ni jedan od više desetaka tisuća stranica izvora srpske provenijencije, koji su negirali postojanje Hrvata. Zatim uporno izbjegava vidjeti činjenicu da su i Srbi vodili svoju politiku na temelju i povijesnog i prirodnog prava kao i Hrvati, samo je ovisilo gdje je koje načelo više koristilo. Nadalje ni jednom riječju ne želi priznati činjenicu da je sukob Hrvata i Srba nastao zbog različitih državnih ideologija, gdje su Srbi u Hrvatskoj uporno sve hrvatske zemlje proglašavali srpskim i širili pravo Srbije na njihovo pripojenje. Ignorira i činjenicu koju je sam izrekao u radu *Zagreb – političko središte Srba u Austro-Ugarskoj*, kojom jasno potvrđuje da su Srbi iz Hrvatske postali vođe svih Srba u Monarhiji upravo u ono vrijeme u kojem u ovom i drugim radovima dr. Krestić

nalazi najviše tobožnjih elemenata za svoje tvrdnje o genocidu koji se provodi nad Srbima. Valjda će se naći barem jedan srpski čitatelj koji će se zapitati: Pa kako je moguće da jedan narod, Srbi u Hrvatskoj, ugnjetavan, genocidu izložen i istrebljivan, upravo tada postiže takve rezultate na gospodarskom, političkom i kulturnom području da preuzima vodstvo svih Srba u Monarhiji? Tu ne treba puno pameti nego malo intelektualnog poštenja da se nađe istinit odgovor. Dr. Krestiću nedostaje intelektualno poštenje da sam na ovo pitanje savjesno odgovori. A njegove pisanije bile su duhovni trening kojim je srpski narod uvježban da pođe u rat, koji je značio kraj Krestićevog carstva.

Na samom kraju prilažemo nekoliko zemljovida uglavnom srpske provenijencije i pitamo dr. Krestića zašto i njih nije uvrstio u svoju knjigu. Za razumijevanje ove "kartografske borbe" upućujemo čitatelja na dragocjenu knjigu *Izvori velikosrpske agresije*, koju je priredio Bože Čović, Zagreb 1991.

SUMMARY

DISCORD WITH ONE'S OWN THOUGHT: Vasilije KRESTIĆ, *WITH GENOCIDE TO GREATER CROATIA*, BELGRADE 1997, 157 PGS.

The author analyses the book of the Serb historian Vasilije Krestić, *With Genocide to Greater Croatia*, published in Belgrade in 1997. From Artuković's detailed analysis, it is clear how Krestić tendentiously presents historical events about which he writes (above all Croatian-Serbian relationships, and Croatian politics in the second half of the XIXth century). Apart from analyzing Krestić's writing, the author tries to present numerous facts and arguments that contradict Krestić.